

**ՈՒԽՏ
ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԻ**

**ԳՐԵԱՅ
Մ․ Վ․ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ**

ՔԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

**Ի Վ․ Ա․ ՆՍ
Ս․ ՅԱԿՈՎԼԻԵԱՆՅ**

1874

Եկեա՛ղ կամաւ. 'ի մահ խաչին ,
ջառն սիրոյ իւր դաւա՛հերին :

ՈՒԽՏ

ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԻ

Ուխտիւք խնդրէի ես իսկ
 ինքնին նշոյլ շինեչ 'ի փրիա-
 տուհ վասն եղբարց խնոց եւ
 ողբականաց ըստ մարմնոյ :

Պօլ . Հռլ . Թ . Ծ :

ՀԱՅՐԵՆԻՔ Լ Հայրենա-
 սիրութիւն , Ազգ և ազգա-
 սիրութիւն՝ շատ սուխրա-
 կան բառեր դարձած են
 մեր խորհրդածութեց , խօ-
 տակցութեանց և գրուածոց
 մէջ : Եթէ բանաստայս վեր-
 ջին քանի մի տարուան Ազ-
 գային յիշատակարանները ,
 ճառագրութիւնները , գրուատ-
 ները , թատերական հատ-

ուածները, նամականին և
մինչև անգամ աշակերտաց
դպրոցական շարագրածնե-
րը, ամեն տեղ Հայրենա-
սիրութիւն կը կարգաւ, ա-
մենու մէջ Ազգասիրութիւն
կը լսես (1): Ո՛չ մի դար և ոչ

(1) Թէպէտ Հայրենասիրութիւն եւ
Ազգասիրութիւն բառերու կաղնու-
թեանը նայելով՝ մէկը կը նշանակէ
սէր առ Հայրենի երկիրն, և միւսն
սէր առ Ազգն, բայց որովհետեւ
երկուսն եւս անխտրաբար իրարու
տեղ գործ դրուած են և շատ ան-
գամ միայն Հայրենասիրութիւն բառով
հասկացուած է եւ Ազգասիրութիւն
բառի իմաստը, ուստի մենք ևս մեր
դրութեան մէջ իրարմէ չըզատեցինք,
այլ շատ տեղ երկուսն ևս համանը-
ման իմաստով գործ դրինք: Մեր
Աղբային ոսկեղինիկ դրիներէն մէ-
կը — Եղիշէ վարդապետը — Հայրենա-

մի ժամանակ այնչափ չեն
կրկնուներ հայրենասիրու-
թիւն և ազգասիրութիւն
բառերը , ինչպէս ներկայ
դարուս մէջ , և ոչ մի դար
այնպէս ցաւակցութեան և
սիրոյ կարօտ չէ եղած մեր
Ազգը , ինչպէս ներկայիս
մէջ : Խօսքը իրականութե
տեղ է բռներ , և ազգա-
սիրութեան վերայ խօսիլը՝
բուն ազգասիրութե տեղ :
Բայց՝ ազգասիրութիւնը իւր
առանձին գծագիրն ունի
և յատկանիշը , իւր առան-

սիրութիւն և Ազգասիրութիւն բա-
ռերու տեղ գործ դրած ունի - Սուրբ
Նախնի , ըստ որում Ազգ և Հայրե-
նիք տուրք են հայրենասէր սրտի
համար :

ձին լեզուն և յառուկ նը-
 շանաբանը , իւր կառու-
 րումն և իւր արդիւնքը :
 Հազարաւոր ազադակներու
 մէջ՝ հայրենասիրութեան
 բարբառն յայտնի է , և բիւ-
 րաւոր դրօշներու մէջ՝ նո-
 րա խորհրդանշանը ակնե-
 րեւ . նորա լեզուն՝ Արա-
 ա-ն է , և նորա պատկը՝ Նը-
 շիքը . արտասուք ազգակ-
 ցաց համար , նշովք եղ-
 բարց համար : Այս լեզ-
 ուով խօսեր են բոլոր հայ-
 րենասէրները , այս պատկով
 պատկուեր են ոմեն ճշմա-
 րիտ ազգասէրները : Այս է
 նոցա ուխտը . « Ուխտիւք
 խնդրէի նշով լինել 'ի Քը-

րիստոսէ վասն եղբարց ի-
մոց եւ ազգականաց ըստ
մարմնոյ » : Այս թնդ լինի
և մեր համար ուխտ և նը-
շանաբան :

Հայրենասիրութեան ըզ-
գացմունքը ամեն տեղ և
ամեն ժամանակ բնական
և նուիրական զգացմունք
է քարոզուած , և նորա զո-
հը՝ Աստուծոյ և մարդկան
հաճելի զոհ : Շատ մարդիկ
այս սիրով վառուած՝ իրենց
անձը զոհած են, և դարերը
վկայած են որ Հայրենասի-
րութիւնը ցնորք չէ և ոչ
երևակայութեան ծնունդ ,
այլ ցոլմունք և ճառագայթ
է այն նուիրական վառա-

քանին, ուր Նախախնամու
 թիւնը ամփոփած է մարդ-
 կային բոլոր բարի զգաց-
 մունքները : Այն տեղ, ուր
 է սէր գերդաստանի և սէր
 մարդկութեան, այն տեղ է
 նոյնպէս և սէր Ազգի : Աղ-
 գասիրութիւնը ղեղմունք
 է ընտանեկան սիրոյն, և
 մարդասիրութիւն՝ ղեղմունք
 ազգասիրութեան : Այս
 երեքն եւս իրարմէ աղբե-
 րացած են և իրարու վրայ
 ամրացած : Ամեն կանոնա-
 ւոր և զգայուն սրտերու
 մէջ սիրոյ ճառագայթները
 կանոնաւոր կերպով ցոլա-
 ցած են թէ՛ գերդաստանի,
 թէ՛ ազգի և թէ՛ մարդկու-

Թեան վրայ : Բայց՝ Աստուած , որ մեր սիրտը և կարողութիւնը գիտէ, այնպէս ատեղծած է զմեզ , որ ամեն բանի մէջ փառքէն գէպ 'ի մեծը գիմենք . մեր օրգիքը սիրելով՝ ուսանինք սիրել մեր ազգակիցները , և ազգակիցները սիրելով՝ սիրեմք զմարդիկ : Մեր ընտանիքը զարգացնենք մեր Հայրենեաց համար և մեր Հայրենիքը հանուր մարդկութեան համար : Երբ կը փափաքինք բարիք առնել մարդկութեան մեր տաղանդով , հանճարով և ըստացուածքով , մատակարարութիւնը մեր հայրեն

նիքէն և աղգէն սկսինք .
 վասն զի առանց ընտանե-
 կան սիրոյ՝ հայրենասիրու-
 թիւն չը կայ, և ոչ առանց
 հայրենասիրութեան՝ մար-
 դասիրութիւն . վասն զի
 ճշմարիտ դպրոց մարդասի-
 րութեան՝ հայրենասիրու-
 թիւնն է, և դպրոց հայրե-
 նասիրութե՝ ոգին ընտա-
 նեաց : Ուրեմն, ընտանե-
 կան երջանկութեան հա-
 մար աղգ կործանել, և կամ
 աղգային երջանկութեան
 համար՝ օտար աղգեր ոռ-
 նակոխ առնել, հրեշտկան
 սկզբունք է այս, արտաքոյ
 բնական և աստուածային
 օրինաց : Նոյնպէս ևս մար-

դասէր ձեռնադրով ազգութիւն արհամարհել, և ազգասիրութեան էութիւնն ուրանալ՝ կընշանակէ ընտանիքը ջնջել, որ մեր որորանն ու գերեզմանն է և միանգամայն հայրենասիրութեան խանձարուրը:

Այսպէս ահա, հայրենասիրութիւնն, որ ծնունդ է ընտանեկան սիրոյն եւ ծնող հանուր մարդասիրութեան, շարժառիթն է և մեր սրտի խորոց յուզման և առարկայ ներկայ գրութեան: Բայց յառաջ քան բացատրելն՝ թէ ի՞նչ է հայրենասիրութիւն և ուխտ հայրենասիրին, տեսնենք

ամենէն առաջ թէ ի՞նչ է
Հայրենիք և ի՞նչ է Ազգ :

Հայրենիքն է մեր որո-
ւանը և գերեզմանը , հայ-
րենակիցներն են մեր մար-
մինը և արիւնը : Հայրենիքն
է այն հասարակաց մայրը ,
որոյ ծոցին մէջ ամենքը կը
ճնանին և կը զարգանան :
Իսկ Ազգն է այն հասարա-
կաց միութիւնը , ուր իրա-
րու հետ կը միանան ան-
հատները , օգուտները և
շահերը , և ամեն կեանքերէ
կը կազմուի ընդհանուր
կեանք , որ չըմեռանիր ան-
հատներու հետ , այլ կը
յարատեւէ անընդհատ :
Այս ընդհանուր և յարա-

տեւ կեանքն է միայն , որ
կարող է անսպառելի բա-
րութեանց աղբիւր լինել ,
յառաջադիմութեան ըս-
կզբունքն , զարգացման ոյժ
ու պահպանութիւնն և ազ-
գային մարմնոյ ապահովու-
թիւնն ու երջանկութիւնն ։

Այս է հայրենեաց եւ
ազգի համառօտ գծադի-
րը , մաքի տուած բացաա-
րութեանը նայելով ։ Բայց
մի՞թէ հայրենասէ՞ր սրտի
համար Ազգ և հայրենիք
մեկնութիւն ունին և սահ-
ման , — ո՛չ բնաւ ։ Մենք գի-
տենք որ հայրենիքէն ընդ-
արձակ ծովերով և ցամա-
քով բաժնուած հայրենա-

սիրի համար , կարծես թէ ,
 կենդանութեան կազդու-
 ըիչ տարերքը փոփոխուած
 են , ոչ նորա լեզուն՝ նոյն
 լեզուն է , ոչ միտքը՝ նոյն
 միտքը , և ոչ սիրտը՝ նոյն
 սիրտը : Մենք գիտենք որ
 մենք կը սիրենք Հայրենիքը ,
 ինչպէս մեր կեանքը , և կը
 սիրենք շատ բնականօրէն ,
 ինչպէս կը շնչենք օդը : Մենք
 գիտենք որ ազգի վիշտը
 մեզ կը վշտացնէ և բարե-
 բաստութիւնը մեզ կ'ուրա-
 խացնէ : Մենք գիտենք որ
 հայրենասէրները ուրա-
 խութեամբ կը մեռանին
 Հայրենեաց եւ Ազգի հա-
 մար : Բայց հայրենեաց գե-

ղեցկուլթիւնն է արդեօք և
 Ազգի երջանկուլթիւնը, զոր
 մենք կը սիրենք .— ո՛չ ամե-
 նեւին : Ասան զի որքան
 ամայի է Հայրենիքը և հայ-
 րենասկսաց վիճակը թըշ-
 ուառ , այնքան աւելի ըզ-
 գալի են հայրենասէր սրը-
 տին և այնքան աւելի սի-
 րելի : Ուրեմն բուն իսկ
 Հայրենիքն ու Ազգն են , որ
 կը գրաւեն մեր սիրտը , և
 ոչ թէ 'նոցա շքեղուլթիւնը
 եւ վայելչուլթիւնը : Բայց
 թէ ինչո՞ւ կը սիրենք Հայրե-
 նիքը , և ինչո՞ւ սիրով կը մե-
 ռանիմք Ազգի համար :
 Հայրենասէր որտե՞րու մէջ
 պէտք է որոնել այս հարց-

ման պատասխանը , վասն
 զի միտքը պատասխան չու-
 նի այս մասին : Ինչո՞ւ Յա-
 կոբ և Յովսէփ նահապետ-
 ները մահուան ժամանակ
 կ'երգուեցնեն իրենց որդի-
 քը՝ օտար հողէ հանել ի-
 րենց ոսկերքը եւ տանել
 թաղել հայրենեաց մէջ , ի-
 րենց հարց հետ : Ինչո՞ւ
 առտուածախօսն Մովսէս
 կենաց դարութենէն ջըն-
 ջուիլ կը խնդրէ իր ազգի
 համար , և ինչո՞ւ Պօղոս կը
 փափաքի և կ'ուխտէ նշու-
 լինիլ ՚ի Քրիստոսէ վասն
 եղբարց եւ ազգականաց :
 Ի՞նչ միտք և ի՞նչ հանճար
 կարող է մեկնել և համո-

զել մեզ . բայց հայրենա-
 սէր սիրտը կը խանդաղա-
 տի և կը զգայ , որ արդա-
 րեւ հայրենիքը քաղցր է
 նաև ոսկերաց համար եւ
 այնչափ մեծ է ազգն , որ
 մարդ ուրախութեամբ կը
 փափաքի նշուլ լինիլ նորա
 փառաց , բարօրութեան և
 կատարելութեան համար :
 Ուրեմն , այն սէրը , որ կը
 վառի մարդու սրտի մէջ
 իւր հայրենեաց և ազգի
 համար , այն սէրը բնական
 սէր է . բայց 'ի հարկէ դաս-
 տիարակութիւնը եւ կրո-
 թութիւնը մեծ ազդեցու-
 թիւն ունին նոյն սիրոյ զար-
 գացման եւ աճելութեան

Համար: Ամեն մարդու սրբա-
 տի մէջ բնականօրէն մի
 ձգտումն կայ իւր հայրենա-
 կան եւ ծննդական երկրի
 համար, և մի համակրու-
 լթիւն իւր ազգակցաց եւ
 հայրենակցաց համար: Բայց
 զգայուն և կիրթ սրտերու
 մէջ այս ձգտումն ու հա-
 մակրութիւնը սրբուած զը-
 տուած են եւ նուիրակա-
 նութեան հասած: Հայ-
 րենասիրութեան հուրը՝
 մաքուր հոգիներու մէջ
 սրբազան հուր է և աղնիւ
 հուր, որոյ արտաքին երե-
 ւոյթները մեզ յայտնի են,
 բայց ներքին ջերմութիւնը,
 այն սքանչելի ելեքօրակա-

նութիւնը, որոյ հալորդակ-
 ցութիւնը սրտի և արեան
 մէջ է, մեղ համար անմեկ-
 նելի է : Զարգացիւր օտա-
 րութեան մէջ, մեծացիւր
 փարթամութեան մէջ, հե-
 ուի հայրենիքէ, հեոի հայ-
 րենակիցներէ, բայց ունե-
 ցիւր սիրտ, ունեցիւր կըր-
 թութիւն, և մի օր անշուշտ
 սիրտդ պիտի թռթռայ,
 աչքերդ պիտի պղտորին
 արտասուներով, և հոգիդ
 պիտի մղէ զքեզ հայրենիք
 որոնել, ազգակիցներ խընդ-
 րել, ճոխ ապարանքներէ
 խուսափիլ եւ զեղբարբք
 շրջիլ : “ Անկաւ ’ի սիրտ նո-
 րա, կ’ասէ Ս. Գիւրգը Մով-

սիսի համար , շրջիլ զեղ-
 բարբբ , զորդւովքն Իսրա-
 յելի ։ Թողաւ Մովսէս փա-
 րաւոնի տըքայական պալա-
 տը , թագաւորական գեր-
 ւատանի որդեգրութիւնը
 և լցանկացաւ իւր բեռնա-
 կիր եղբարց հիւզերուն այ-
 ցելութիւն առնել , նոցա
 մէջ շրջիլ , նոցա հետ ապ-
 րիլ և նոցա հետ մեռնիլ .
 կամխֆ ասել , ջերմ սիրով
 սկսաւ սիրել իւր արե-
 նակիցները : Ասան զի , սի-
 րել՝ կը նշանակէ ապրիլ ,
 միայն անձը սիրել՝ կը նշա-
 նակէ անձի համար ապրիլ .
 միայն ընտանիք սիրել՝ կը
 նշանակէ ընտանեաց հա-

ճար ապրիլ, և Աղբ տիրել
 կը նշանակէ աղբի համար
 ապրիլ : Աղբի տիրաւ կը
 բաբախի աղբատիրի սրտի
 վրայ, և իւր տիրաւ աղբի
 սրտի վրայ : Աղբասէրը կը
 չնչն այն շունչը, ինչ որ
 կը շնչեն հայրենակիցքը .
 վասն զի մի աներեւոյթ
 շունչ կայ, որ մէկէն կ'անց-
 նի միւսին : Այս տիրային
 տուրեւորութեան մէջ, այս
 համակեցութեան մէջ հայ-
 րենասէրը անձնաւորութի
 չունի, նորա ցաւը և միտի-
 թարութիւնը աղբի մէջ է :
 Նա աղբի հետ կը հիւան-
 դանայ, աղբի հետ կը տա-
 ռապի, և աղբի հետ կը

միտիթարի : Նորա սրտի խռ-
րոց մէջ ձայն մի կայ , որ
միշտ կ'աղաղակէ . « Ո՞րք 'ի
ձէնջ հիւանդանայ և ես
ոչ հիւանդանամ » : Նա
սեպհականութիւն չունի ,
վասն զի նորա սիրալ, բա-
զունները , տքնութիւնը ,
վաստակը , հարստութիւ-
նը , կեանքը եւ աղօթքը ,
բոլորը աղգի համար են :
Եւ մի թէ այս միայն : —
Ո՛չ , ոչ , աղգի ցաւն զգալ ,
աղգի հետ վշտանալ եւ
աղգի հետ սւրախանալ ,
այս հայրենասիրութեան
դիւրին ասպարէզն է : Կայ
աւելի գերագոյնը , աւելի
սքանչելին , աւելի ծանրն

եւ փափաքելին , այսինքն
 աղգի դառնութեան բա-
 ժակը խմել , որ աղգի քիմ-
 քը քաղցրանայ , աղգի յան-
 յանքը ապաշխարել և նո-
 րա մեղաց համար մեռնիլ ,
 որ աղգը ներողութեան
 արժանանայ , աղգի համար
 ջնջուիլ յերկրէ և երկնքէ ,
 որ աղգը երկիր և երկինք
 ունենայ , աղգի համար նը-
 ղով լինիլ , որ աղգը օրհ-
 նութե արժանանայ : Այս
 տեղ է ահա հայրենասի-
 րութեան նուիրական կա-
 տարը , այս տեղ է հայրե-
 նասիրի ուխտը , և այս էր
 որ պայման կը դնէր Մով-
 սէս և կը պաղատէր “ Աղա-

չեմ գրեղ, Տէր, եթէ թու
 ղուս զմեզս ժողովրդեան,
 թող, ապա թէ ոչ ջնջեա
 զիս 'ի դպրութենէ քում
 մէ, յոր գրեցեր » • (Եւր .
 ԼԲ . 22 :) Այս ցաւով եւ
 հեծութեամբ կ'աւտէր
 Պօղոս . « Աւտիւք խնդրէի
 նղով լինիլ 'ի Քրիստոսէ
 վասն ազգականաց իմոց եւ
 եղբարց » : Այսպէս կը փա
 փաքէր եւ երեմիաս, որ իւր
 գլուխը ծով գառնայ եւ
 աչքերը արտասուաց ազ
 քիւր՝ իւր ազգի փախարէն
 լալու . « Ո՞ տայր զգլուխ
 իմ 'ի ջուր, եւ զաչս իմ
 յաղբիւրս արտասուաց,
 զի նստէի եւ լայի զմեզս

Ժողովրդեան իմոյ ” : Այս
 է հայրենասիրներու ուխտը , այսպէս ուխտած են
 հին և նոր Ուխտի աննման
 պատգամախօսները : Այս
 լեզուով խօսած են մարդ-
 կային ազգի պատմագրու
 թեան մէջ եղած բոլոր
 ճշմարիտ ժողովրդասէրնե-
 րը , ազգասէրները և մար-
 դասէրները : Զափաղանց
 սիրողները չափազանց վըշ-
 տեր կրած են , ոմանք նը-
 ղուած ու մատնուած են ,
 ոմանք տանջուած և չար-
 չարուած են , եւ շատերը
 իրենց կեանքը ուրիշներու
 կենաց համար զոհած են :
 Սէրը անիծից և նախատա-

Կայ խաչի վրայ բարձրա-
 ցուց այն երկնային Մար-
 դասէրը , որոյ սիրտը բո-
 լոր մարդկութեան սրտի
 վրայ էր , եւ բովանդակ
 մարդկութեան սիրտը՝ իւր
 սրտին վրայ , այն սրտին
 վրայ , որով հիւանդ աղ-
 ւաքները կ'ողեւորին եւ կը
 կենդանանան եւ ճնշեալ
 ժողովուրդները կ'ազատին
 եւ կը զօրանան : Երանի՛ր
 ժողովրդին , որ չըհեռանար
 այս փրկարար սրտէն : Նա
 անբուժելի թշուառութի-
 չունենար երբէք , և ոչ մըչ-
 տընջենաւոր գերութիւն :
 Սէրը դատապարտեց ան-
 նման հայրենասէր Մովսէսը

չը մտնել Աւետեաց երկի-
 րը . “ Յանդիման տեսցես
 զերկիրն , և անդր մի՛ մտա-
 նիցես ” : Սէրը դատապար-
 տեց Պօղոսը իր հայրենի
 յուսոյ համար ծանր չըղ-
 թաներ կրել . “ Վասն յու-
 սոյն Խորայելի կամ ’ի չըղ-
 թայս ” . (Գործ . ԻԷ . 20) :
 Սիրով շնաչխարհիկն եւ
 սուրբն Գրիգոր խորխորա-
 տըն իջաւ , և ճրգատ ու
 Ներսէս դառնուծէ թիւ-
 նալից բաժակը քամեցին ,
 իսկ սուրբ Վարդանանք և
 Աւետնդեանք իրենց անձը
 զօհեցին . վասն զի ճշմարիտ
 սէրը առանց զօհի չէ : Ար-
 դարեւ՝ հայրենասիրութիւն

այնչափ բնական է , որ
մենք հեթանոսական դա-
րուց օրինակներ եւս կա-
րող ենք յառաջ բերել ,
ինչպէս են կողբում ⁽¹⁾ . Դե-

(1) Կողբում վերջին թագաւոր Ա-
թենացւոյ : Սա թագաւորելով 1160
—1152 թուականին նախ քան ըղ-
Քրիտառս , երբ Աթենացիք և Դօրի-
ացիք իրարու դէմ կը պատերազմէ-
ին , պատգամախօսէն լսեց որ այն
կողմը յաղթող պիտի դռնուի որոյ
թագաւորը զոհուի : Աղատութեամբ
զոհեց սա իւր անձը իւր ազգի հա-
մար և Աթենացիք յաղթող հան-
դիսացան : Այնչափ տպաւորութիւն
ազդեց այս անձնազոհութիւնը , որ
Աթենացիք արժան չը համարեցին
ուրիշ մէկը նորա տեղ թագաւոր
դնել , և այսպէս վերջացուցին ի-
րենց թագաւորութիւնը :

ցիւռս — Մուս (1) և այլք ,
 բայց ըզձալի է մեղ մա-
 նաւանդ այն հայրենասփե-
 րութիւնը , որոյ երկրաւոր
 մասունքները զտուած են
 երկնային սիրով , որոյ ա-
 ռարկան է մանաւանդ աղ-
 ցի բարոյական կենդանու-

(1) Դէշիոս — Մուս էր հիւպատոս
 Հռովմայեցոյ (545 տարի Քրիստո-
 սէն առաջ) որ աղատեց Կուռնէի-
 ոս Կառը Սամնիացոյ պատերազմին
 մէջ : Իսկ երկու տարիէն յետոյ
 Նատինացոյ դէմ ունեցած պատե-
 րազմին մէջ իւր անձը զոհեց որ
 յաղթութիւն պարգեւէ Հռովմա-
 յեցոյ : Անվեհեր վաղեց գէպ 'ի
 թշնամեաց բանակը եւ ոպանուե-
 ցաւ , որով և Հռովմայեցիք յաղ-
 թող գտան :

Թիւնը, կատարելութիւնը
 և լուսաւորութիւնը, եւ
 որոյ հիմնաքարն է Քրիստոս-
 նէութեան ազատարար և
 անյաղթ ոգին: Այս տե-
 սակ հայրենասիրութիւնն
 է որ կը խորտակէ ժողովը-
 դեան շղթաները եւ հայ-
 րենիքը կ'ազատէ ապակա-
 նութենէ: Թո՛ղ համախոլմ-
 քին ընտանիքներ, թո՛ղ
 գումարին ժողովուրդներ,
 և թո՛ղ շինուին քաղաքներ,
 այս ամենը մեզուի և մըը-
 ջունի աշխատանք է: Բայց
 թո՛ղ իրաւունքը հաստատու-
 ուի, արդարութիւնը թա-
 գաւորէ, լուսաւորութիւնը
 ծառայի, — ահա՛ մարդու

աշխատանք , ահա ճշմարիտ հայրենասիրի բաղձանք : Վասն զի , այս վսեմական գաղափարը կը ծընանի մարդկութեան համար՝ Պղատուն , Սոկրատ , Քալիկէ եւ Նեփտուն . իսկ վայրենութիւնը և տիրապետութեան ահաւելի կիրքը կը ծնանի Չինգիսխաններ եւ Լենկթիմուրներ : Վասն զի , ինչպէս կատարեալ մարդը՝ Նոյնպէս եւ կատարեալ հայրենասէրը լուսաւորութեան գագաթին պէտք է որ երեւին :

Ճշմարիտ հայրենասէրները և ժողովրդասէրները իրենց ազատութիւն մատ-

Դաժ էն և կեանքը զոհաժ,
 որպէս զի ազգը և ժողո-
 վուրդը կեանք և անունդ
 թռնենայ արդարութեամբ
 և տղատութեամբ, վասն
 զի, արդարութիւնը ժո-
 ղովորդի հունձն է և հացը,
 իսկ տղատութիւնը՝ նորա
 հարստութիւնը, հանգըս-
 տութիւնը և փառքը: Վա-
 տըն զի, կեանքն ուտել իւր-
 մելը չէ, այլ բանական կա-
 տարելութիւնը, առանց
 որոյ չկայ մարդկութիւն,
 չըկայ և աղգութիւն: Եթէ
 կեանքը զոհելը դիւրին է
 աղգասիրի համար, կարծիք
 չըկայ որ իւր գոյքը զոհե-
 լը աղգի օգտի համար՝ ևս

առաւել դիւրին է :

Հայրենասէրները շատ անգամ ապերախտութեան հանդիպած են իրենց սիրած ազգի կողմէն եւ կը հանդիպին . բայց ոչ ապերախտութեան վրէժխնդիր են , ոչ տրտունջներէ կը փտանան եւ ոչ բանտէ ու կախաղանէ կը զարհուրին : Մովսէս կենաց դպրութենէն կը խնդրէ ջնջուիլ այն ժողովրդի համար , որ անթիւ ապերախտութիւններ եւ թշնամանքներ յարոյց նորա դէմ , նախատեց , յանդիմանեց եւ դառնացոյց : Պօղոս կը խնդրէ նըղով լինիլ այն ազգի որդի-

Լոյ համար, « Որք նղովիւք
 նղովեցին զանձինս, ոչ ու-
 տել և ոչ ըմպել, մինչեւ
 սպանցեն զՊօղոս » . (Գործ .
 ԻԳ . 14) : Շատ հայրենա-
 սերներ դերեզման անգամ
 չունին այն հայրենեաց մէջ,
 զոր կը սիրեն և որոյ հա-
 մար իրենց անձը կը զոհեն .
 « Եւ ոչ ոք գիտաց զդե-
 րեզման նորա (Մովսիսի)
 մինչև ցայսօր » . (Օրին . Լ, Դ) :
 Շատերու անունն անգամ
 քերել ջանացած են այն
 ազգի մէջէն, որոյ սիրոյ
 համար խնդրած են նղով
 լինիլ . « Բարձր՝ ի մէնջ, բարձր
 ի մէնջ, բարձր զգա » . (Գործ .
 ԻԱ . 36) : Ժողովուրդը շատ

անգամ մըլած , մերժած և
հեռացուցած է այն աննը-
ման հոգիները , որոնք ան-
քակ կապով կապուած են
եղեր ժողովրդի հետ , և չէ
կամեցեր նուիրական հայ-
րենիքէն մի բռն հող
անգամ տալ նոցա՝ թաղ-
ուելու համար :

Հայրենասէրները հայ-
րենիքը սիրեր են նոյն իսկ
հայրենակցաց համար , եւ
ազգը սիրեր են նոյն իսկ
ազգի համար . իսկ իրենց
բաժինն եղեր է նղովք և
ապերախտութիւն , զոր , ա-
ռանց նեղանալու , սիրով
խնդրեր և ընդուներ են :
Այս է ահա՛ ոչ միայն ժու-

զուլլըդասէրներու և աղգա-
 սէրներու վարձը , այլ և
 մարդկային ազգի ամեն նը-
 շանաւոր բարերարներու :
 Մինչեւ որ նոքա չեն նշուի-
 ուեր և չեն զոհուեր բան-
 տի մէջ , պատերազմի մէջ ,
 կախաղանի վրայ , խարուկի
 վրայ , նոցա սէրը իւր լը-
 րութեան չէ հասեր : Վասն
 զի , նոքա այն նուիրական
 շիշն են , որոնք մինչեւ չը
 բեկուին , բովանդակ անու-
 շահոտութիւն չը ծաւալիր
 ժողովրդի վրայ , ազգի վրայ
 և մարդկութե վրայ : Մարդ-
 կութիւնը շատ անգամ
 արձաններ կը կանգնէ այն
 անձանց համար , որոնք ժու

զովւերդը կը մորթեն . եւ
 քնդհակառակն՝ կախաղան
 կը պատրաստէ այն անձանց
 համար , որոնք ժողովրդի
 սիրով կը տոչորին : Շատ
 ուշ միայն ժողովուրդը կը
 զգայ եւ կ'արտասուէ իւր
 իսկական բարերարներու
 համար , եւ այս է ժողովրդ-
 դատերներու կամ ազգա-
 տերներու անեղծ փառքը
 եւ անմահ յաղթանակը :
 Սակայն , պիտի խոստովա-
 նինք որ ապերախտութիւն
 ամեն ժամանակ ուղղակի
 ժողովրդէն չը բղթէր ազ-
 գատներնրու դէմ , այլ տե-
 սակ մի անձնապաշտ , չա-
 րակամ եւ վայրենամիտ ան-

ձերէ , որոնք երբեմն իբրեւ ժանտախտ կը վարակեն ժողովուրդի սիրտը , միայքը և իր բարերարներու ղէմ կը գրգռեն : Այս տեսակ անձինքը միութեան բաժանարարներ են : Այսինքն մարդը միացած է ընտանեաց հետ , ազգի հետ եւ մարդկութեան հետ , Միութեան մէջ է ամբողջութիւնը , զոր գերութեան և ստրկութեան երկութեանը կարող չեն խորտակել : միաբանութիւն մէջ է նոյնպէս փոխադարձ օժանդակութիւնը և կեանքը : Հետեւապէս միացածը բաժանել կը նշանակէ սատար

նայի գործ գործել՝ իսկ մի-
 ապա՞ծը հալածել, հարստա-
 հարել և մահացնել, ինչ
 անուն կարէ ունենալ այս
 տարաւիելի գործողութիւնը :
 Սակայն, զգայուն արտերը
 հեծութեամբ կը տեսնեն
 չափ անգամ, որ եղբայր
 եղբօր, ազգ ազգի շղթա-
 ներ դարբնած ունի, կը
 տեսնեն փոխանակ օգնա-
 կանութե՞ն՝ արբապիղծ հա-
 ըրտահարութիւն, և փո-
 խանակ Քրիստոսի քաղցը
 եւ մարդասէր սրտկերին՝
 կայենի ուրուականը :

Եւ երբ այս չարեաց
 աղբիւրը կը հետադառնէ,
 կը նշմարեն ակներեւ, քր

այս ամենը տգիտութենէ
եւ անկրթութենէ յառա-
ջացած են և մարդոց ու
ազգաց փոխադարձ պար-
տուց անկատարութենէն :
Վասն զի , ամեն անհատ
պարտք ունի իւր ազգին
օգնելու , և իւրաքանչիւր
ազգ պարտք ունի մարդ-
կութեան օգնելու :

Արտիճեալ , ինչպէս
անհատները ազգութեան
անդամ են , նոյնպէս և իւ-
րաքանչիւր ազգ անդամ է
հանուր մարդկութեան :
Ինչպէս ամեն անհատ պար-
տական է իւր ազգի իրա-
ւունքը և արդարութիւնը
պաշտպանել , նոյնպէս ամեն

աղգ պարտական է աղգաց
 իրաւունքը վերականգնել,
 եթէ յաւիշտակուած են :
 Վասն զի, իրաւունք սփաշտ-
 պանել՝ կը նշանակէ հանուր
 մարդկութե՛ն բարերարել :
 Միլտիատէս Մարաթոնի
 մէջ , Լէոնիգաս՝ Թերմո-
 սիլէի , Թեմիստոկլէս՝ Սա-
 լամինի և Վարդան՝ Շա-
 ւարչանի մէջ , հայրենի ի-
 րաւանց համար սրտե-
 րազմելով՝ կը պատերազ-
 մէին մարդկային աղգի ա-
 պագայի համար : Այն աղ-
 գը, որ անտարբերութեամբ
 կը նայի իր դրացի աղգի
 ճնշմանը եւ հարստահա-
 րութեանը վրայ , նա ինքը

իր համար փոս կը փորէ ,
 ուր անպատճառ օր մի պիւ
 տի թաղուի : Իսկ այն աղ-
 ւը , որ ինքը արդէն իւր
 օգտի համար անտարբեր
 է , նա մի փոտած մարմին է
 մարդկութեան մէջ , որ ա-
 ւելի լաւ է չորս կողմը պատ
 քաշել , քան թէ թողուլ
 որ իւր հօտը տարածուի
 և ուրիշները և օ մահացնէ :
 Թէ ինչո՞ւ մեր նիւթէն հե-
 առնալով այս աղշաղ հա-
 մեմտութիւնները յառաջ կը
 բերենք , ապահով եմք , որ
 մտադիր ընթերցողները կը
 հասկանան մեր նպատակը :
 Մեր նպատակը այնքան
 տրամաբանել չէ , որքան

Զերմացնել , վասն զի մեր
 առարկան Սէրն է , որ Զեր-
 մութեամբ զգալի կը լինի ,
 քան թէ տրամաբանու-
 թեամբ : Ազդաց պարտուց
 և վիճակի վրայ խօսելով՝
 կրամիւք ցոյց տալ հայրե-
 նասիրի զգացման ամենա-
 վերին կէտը , եւ պատկե-
 րացնել թէ ի՞նչ ծանր վըշ-
 տակրութեան տակ է նորա
 փոփոակ սիրտը , երբ սր-
 տին համապատասխան չէ
 իւր հայրենեաց և հայրե-
 նակցաց վիճակը :

Այն հայրենասէր սիր-
 տը , այն ազգասէր թա-
 փանցիկ աչքը , որ կը զգայ
 և կը տեսնէ թէ իւր ազգը

ոչ միայն ընդհանուր մարդ-
 կութեան օգնելու կարո-
 ղութիւն չունի, այլ և իր
 օգտին անգամ անտարբեր
 է, և ազգաց մէջ խեղա-
 թիւր անդամալոյծ մի հա-
 մարուած է: Այն սիրտը,
 որ գրկած ունի իւր հայ-
 րենիքը, իւր բոլոր ազգը
 և նորա վիշտն ու տառա-
 պանքը, այն սրտի նման
 ծանր բան չը կայ աշխար-
 հիս վրայ: Նա ոչ իշխա-
 նական խրախճանութեանց
 մէջ ուրախութիւն ունի,
 և ոչ թագաւորական հան-
 դիսից ժամանակ բերկ-
 րանք: «Ընդէ՞ր արտօւմ
 և տխուր են երեսք քո»,

կը հարցնէ Սրտաշէտ Պար-
սից թագաւորը իւր տա-
կարապետ Նէեմի խորայե-
լացւոյն :— «Զիամբո՞ղ ոչ տըլ-
տում և տխուր լիցին ե-
րեսք իմ, կը պատասխանէ
Նէեմի, վասն զի քաղաքն
և տուն հօր իմոյ անապատ
է և դրունքն տարականեալ
ի հրոյ » : Ի՞նչ է ուրեմն
բաղձանքդ, վերատին կը
հարցնէ թագաւորն : Նէ-
եմիի սիրտը կը բաբախի,
միտքը կը յուզի, կը դող-
դողայ տաստիկ տըլտըլ-
թենէն, և կը խնդրէ իւր
հայրենիքը դառնալ, որ
թէպէտ աւերուած ու այ-
րուած էր, բայց քաղքը էր

իր համար : Այլ սլաղատէ
 հէեմի . “ Տէր , եթէ եգիտ
 ծառայքո շնորհս առաջի
 երեսաց քոյ և կամիս՝ յղեա
 զիս ’ի Հրէաստան , ’ի քա
 ղաքս յիշատակարանաց
 հարցն իմոց ” . եւ երբ կը
 կատարուի խնդիրը , կար
 ծես թէ ծանր արամուծե
 ճակեցուցիչ տարաւած վե
 մը կը պնդի կուրծքի վրա
 յէն իբրեւ ամենաթեթեւ
 պոլորչի :

Այն հայրենասէրը , որ
 կը տեսնէ իւր հայրենիքը
 աւերակ , քաղաքները հիմ
 նայատակ , նուիրակիան տա
 ճարները փլեալ , նախա
 հարց գերեզմանները կո

խան օտարաց , և յիշատակարանները ու փառքը եղծուած , միթէ չաղաղակէ՞ր խորին թախծութեամբ , ինչպէս Նէեմիյն . “ Զիամրդ ոչ տրտում և տխուր լիցին երեսք իմ . վասն զի քաղաքն և տունն հօր իմոյ անապատ է , և դրունքն ասրականեալ ՚ի հրոյ ” :

Այն սրտացած աղգատէրը , որ լոյս և բարոյականութիւն կը քարոզէ և Աւետեաց երկիր ու աղատութիւն կ'աղաղակէ , եւ կը տեսնէ որ իւր ժողովուրդը դարձեալ դերութիւն ու Նգիստոս կը սիրէ . եւ բեռնակրութեան

ու խաւարի կը փափաքի ,
 պանկաղով ձի և ջորի լինել ,
 քան թէ մարդ , այն տագ-
 նաւեալ աղգասէրը՝ ինչ-
 պէս չը կրկնէր . “ Տէր , ե-
 թէ թողուս զմեզս ժողո-
 վըրդեան իմոյ , թող , ապա
 թէ ոչ ջնջեա զիս ՚ի դըռ-
 րութենէ կենաց ” :

Այն աղգասէրը , որ կը
 տեսնէ իւր եղբարքը եւ
 աղգականքը մոլորուած ոչ
 խարներու նման պրուած ,
 անտուն , անօգնական , ըն-
 տանեկան և հայրենական
 միտթարութենէ զրկուած ,
 մոխիրը իրենց համար հաց
 դարձած , և իրենց ըմպե-
 լին քրտամբք և արտաս-

ուօք խառնուած , յերկե
երկիր թափառական , ի
րենց անունը և յիշատակը
մուցած , այն վշտաջարջար
աղգասէրը ինչպէս չուիւ
տէր . “ Աւխտիւք խնդրէի
նղով լինիլ ’ի Քրիստոսէ
վասն աղգականաց խնց և
եղբարց ” :

Այն ժողովրդասէրը ,
որ կը տեսնէ թէ իւր ժո
ղովուրդը գտնէ այնչափ չը
սիրէր իրաւունքը , արդա
րութիւնը և աղատութիւ
նը , որչափ մշակը կը սիրէ
հունձը , արուեստաւորը՝
օրական հացը , վաճառա
կանը՝ հարստութիւնը , նա
ւաստին հանգստութիւնը

եւ զինուորը՝ փառքը , որ
 գոնէ նիւթականի չափ չը
 մտածէր իւր բարոյական
 արժանաւորութե՛ն վրայ, այլ
 տեսակ մի անասնական ու
 բուսական կեանք կը վարէ .
 կը հարկանեն՝ չը դգար , կը
 շարժեն՝ չը շարժիր , աչք
 ունի՝ չը տեսներ , և ականջ
 ունի չը լսէր , ի՞նչ կարող
 է ուխտել այս ամենը տես-
 նող և զգացող ժողովրդա-
 սէրը , եթէ ոչ իւր գոյքը
 եւ կեանքը զոհել , միայն
 թէ իւր ժողովուրդը զարթ-
 նու , կենդանանայ և իբրեւ
 մարդ ապրի մարդկութեան
 մէջ :

Այն ազգասէրը , որ կը

տեսնէ իւր ազգային մար-
մինը տկար և դուռնաթափ,
վերքերը հագած որդէս
զգեստ, կենդանարար փայ-
լը աչքերէն շիջած և ծուն-
կերը կթուցեալ, միթէ չը
հարցնէր . արդեօք այս իմ
մարմնն է և սրտները .
արդեօք այս վերքերս փա-
թաթող ձեռք չը կայ, տը-
դեօք այս շիջած տեսու-
թեանը լոյս տուող չը կայ .
արդեօք միշտ ծարաւ ժա-
մանակը լեղի եւ քայտի
պիտի արբուցանեն : Ո՛հ,
եթէ այսպէս է, կ'ուխտեմ
նղուլուիլ, կ'ուխտեմ զոհ-
ուիլ, և թո՛ղ ապրի այս
տառապեալը :

Այն ազգասէրը, որ կը
տեսնէ ամեն օր հաղարա-
ւոր քրտնաթոր բեռնա-
կիրներ, որոց կեանքը լա-
տուերի նման կ'անցնի, կը
տեսնէ հարիւրաւոր ըն-
տանիքներ, որոնք տառա-
պանաց մէջ կը հեծեն եւ
կը մաշին, կը տեսնէ հա-
ղարաւոր մանուկներ, ահ-
պատապօրան անուամուկք,
որոնք թշուառութիւն մէջ
կ'աճին, թշուառութեան
մէջ կը թառամին, ծառայ
կը ծնանին, ծառայ կը մե-
ռանին. երբ իւր միլիօնա-
ւոր ազգակցաց տեսախուր
պատկերը կը տեսնէ եւ կը
զննէ, ինչպէս կարէ չըմբռ-

կըտալ և չաղաղակել, “Ո՛չ
 ապաքէն մարմինք եղբարց
 մերոց մարմինք մեր են , և
 որդիք նոցա՝ որդիք մեր , և
 արդ՝ ընդէր տուաք զոր
 դիտ մեր ՚ի ծառայութիւն ,
 և դատելք մեր վարեալ են
 ՚ի բռնութիւն ” . (Նէեֆ .
 Ե . 5) :

Այն հայրենասէրը ,
 երբ կը տեսնէ մանաւանդ ,
 որ թէ օտարներէն , և թէ՛
 իր ազգակիցներու մէջ կան
 մարդիկ , որոնք ժողովրդի
 առաւադանաց ժամանակ
 հանգիստ են , որոնք ժողո-
 վըրդի ողբալու ժամանակ
 իրենք կը ծիծաղին , որոնք
 փոխանակ ժողովուրդը տա-

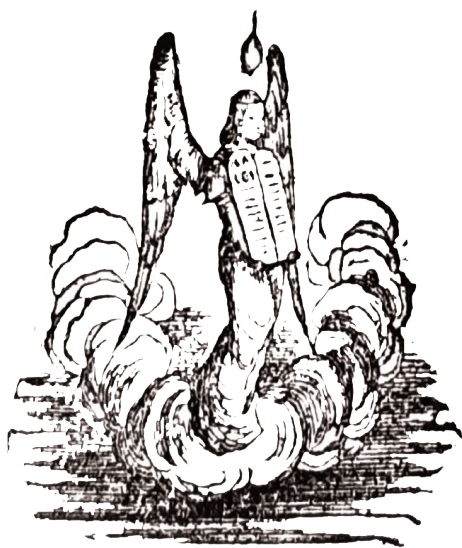
ռասպանաց տղմէն հանե-
 լու՝ աւելի կըխորատուղեն,
 որոնք աղգի վիրաւոր դի-
 ակները կը դիղեն, և այն
 բարձրութեան վրայ իրենց
 աթոռը կը դնեն. այն հայ-
 րենասէրը, որ կը դիտէ թէ
 սոյն օրինակ որդուէք կան,
 որոնք աղգային վիրաւոր
 մարմինը կը կրծեն և արիւ-
 նը կը ծծեն, որոց աչքը
 արտասուք չունի և սիրտը
 պողովատ է, որոնք իրենց
 անձին կը զոհեն հազարա-
 ւոր եղբայրներ, ճշմարիտ
 կ'ասեմ, որ այս աղգաս-
 պանութեան ահռելի տե-
 սարանը նկատող աղգա-
 սէրը կենդանի զոհ մի է,

որ հանապազ կը տոչորի և
կը ճենճերի սրտով, մտա-
ծութեամբ և անպատուժ
թախծութեամբ :

Այսպէս ահա , երբ
քիրտը , արտասուքը , մեր-
կութիւնը , սարկութիւնը
եւ տգիտութիւնը բաժին
են հայրենակցաց , հայրե-
նասիրի բաժինն է նղովք ,
նորա ուխտն է նղովք ,
նղովք անձին՝ իւր եղբարց
իրաւանց , բարօրութեան
և կենդանութեան համար :

Այս է ազգասէրներու
ուխտը , և այսպէս՝ Ազգի
սէրը կը վառէ և կը սպա-
ռէ նոցա կեանքը , ինչպէս
այն նուիրական հուրը , որ

՚ի հնումն կ'այրէր զոհը և
 ողջակեզը : Այս ուխտոն էր
 մեր բնաբանը , այս թող
 լինի և մեր նշանաբանը .
 “ Ուխտիւք խնդրէի ես խօս
 լնքնին նղով լինիլ ՚ի Գրիա
 տոսէ վասն եղբարց իմոց
 և աղգականաց ըստ մար
 մնոյ ” :

ՑԱՆԿ Գ Ր Ո Յ

Տղազբեաշ 'ի վանս Սրբոց

Յակոբեանց * :

Ազնէս Հայ • դրով և Տաճ • լեզուաւ :

Աղօթագիրք Սրբազան տեղեաց •

աշխարհիկ լեզուաւ , յօրինեալ

բարեպաշտ ուխտաւորաց համար •

Պատկերաւոր :

Անուրջք 'ի Սիօն :

Առաքինութեան ճամբան , կամ

Մենտոր մանկանց :

Աւետարան Ատենի :

Աւետարան Ճաշու :

Աւետարան առ ձեռն :

Բանաստեղծիւն Աշակերտահեաց

մէջ , Բ • Խ • Կ • 1874 :

Բարոյական պատմութիւններ :

Բացատրութիւն Հրաժարման եւ

Զղջման և առաւօտեան երգոց

Շնորհալույն :

* Աստուծոյ խնայողութեամբ գրեւոր հաշտագիւտ էն :

Գաղիկ արքայ Հայոց :

Գործք Առաքելոց :

Գործ ոսկեղնիկ Սամուէլ Ռաբբի

հրէի , աշխարհիկ լեղուաւ :

Գովասանք , նոր պիտի :

Եղեշէ :

Երեւոյթ կրից :

Երկու խօսք Եկեղեցակա . համար :

Եփրեմ խուրին . Ե . պիտի :

Զանազանութիւն հինգ դարուց :

պատմութիւն հին և նոր կտակա-

րանաց , Տաճկերէն լեղուաւ , Պօ-

ղոս Պատրիարքի . երեք հատորը
մէկտեղ :

Ընդհանրական :

Թանգարան խրատու՝ Պօղոս Պատ-

րիարքի . Գ . պիտի :

Թափօրի տետրակ՝ Տարեկան : Սուրբ

Յարութեան Տաճարին մէջ կա-

տարուած Թափօրներու արարու-

ղութիւններուն վրայ :

— Նշին՝ Շաբաթական :

Թափօրի տետրակ . Ս . Յակոբայ Ե-

կեղեցւոյ մէջ կատարուած Թա-
փօրներուն :

Թուաբանութիւն :

Ժամագիրք • Խոշորագիր :

Ժամագիրք Ատենի :

Խնդիր Սրբաղան տեղեաց (**):

Խորհրդածութիւն Սրբաղան Պա-
տարագի , արարեալ սրբոյն Ներ-
սէսի Լաբրօնացւոյ :

Խորհրդատետր Սրբոյ Պատարագի :

Կարգադրութիւն առողջութեան :

Կենսագրութիւն Բոսքալայ , աշ-
խարհիկ լեզուաւ * :

Կտակագիր հոգեշահ բանից :

Կրթարան Աւետարանական բանից •

” Սամարացին ,

” Սիմօն Պետրոս :

” Որդիք Աստուծոյ :

Համապատուութի՛ն ԺԲ. Առաքելոց ,

հանդերձ յաւելուածով • Գ. Կիւ :

Համառօտութիւն գրիստօնէական :

Հայելի վիրաց • Հափաբերուլսլա-
եօթն մահացու մեղաց վրայ ~ :

Հեգերէն , Խոշորագիր :

Հենրիկոս և Մարիամ : վէպ կրթա-
կան՝ աշխարհիկ լեզուաւ :

Հրահանդ սիրոյ :

Ղերուբնա եդեօացի, և Եսայի կա :

Թուղիկոս Աղուանից :

Ճաշոց գիրք :

Ճառ հաղորդութեան :

Ճառք դպրոցական :

Ճարտասանութիւն առձեռն :

Մատենագրութիւն նախնեաց :

Մատթէոս թուհայեցի , հանդերձ

ծանօթութեամբք :

Մեկնութիւն թղթոյն Եփեսացւոց :

Մեկնութիւն Յայտնութեան Յով-

հաննու աւետարանչի , ի Ներսէ ,

սէ Լամբրօնացւոյ :

Միխայելի Ասորւոյ ժամանակադ-

րութիւն :

—Նոյնն՝ հանդերձ ծանօթութեամբք .

Բ . ԳԻՊ :

Յովհաննէս Կաթողիկոս , Պատմու-

թիւն Հայոց , Նոր ԳԻՊ :

Յովսէփ դեղեցիկ :

Նարեկ :

Նոր ընթերցարան :

Նոր Կտակարան :

Ողբերգութիւնն 'ի մեծն Ներսէս :
 Ուխտ հայրենասիրի , Բ . Կէլ 1874 :
 Ուսումն բարուց , Թարգմանեալ
 յիտալական լեզուէ * :
 Ուսումն տրամաբանութեան Թարգ-
 մանեալ 'ի Գաղ . լեզուէ :
 Պատմութիւնն Եկեղեցական :
 Պատմութիւնն Ս . Գրոց , աշխարհիկ
 լեզուաւ , դպրատան տղոց համար :
 Պատմութիւնն Ս . Երուսաղէմի :
 Պատմութիւնն Ս . Լուսաւորչի Տաճ-
 կերէն :
 Պատմութիւնն Հոյոց համառօտ ,
 դպրատան տղոց համար :
 Պատմութիւնն Ճանապարհորդութե
 'ի Հապէշտան , երկու հատոր :
 — Նոյնին Գաղղլերէնը :
 Պատմութիւնն Նոր Կտակարանի ,
 բարոյական յորդորակներով :
 Սաղմոս , Միջոյ :
 Սաղմոս , Խոշորագիւր :
 Սաղմոս , Մեծագիւր :
 Սաղմոս , Փոքրագիւր :

Սաղմոս , ծով Տպեալ 1874 :

Սխն տարեկան կալմեալ 1866 թը-
ւականէն մինչեւ 1872 :

Ստորագրութիւն Երուսաղէմի . ըս-
տառած * :

Տանվիլ , տեղագրութիւն Երու-
սաղէմի :

Տարերք իմաստասիրութե , թարգ-
մանեալ յԱտալական լեզուէ * :

Տեռչութիւն հովուական :

Տրամաբանութիւն , Պատուելի Գը-
րիգորի Փէշոխալճեան * :

Տօնացոյց :

Փոխասաց մանկանց :

Քերական :

Քերական Հայ—Գաղղիերէն :

Քերականութիւն Հայերէն :

Քերականութիւն Գաղղիերէն :

Քրիստոնէական համառօտ , Հայե-
րէն և Արաբերէն :

Օրացոյց :

